

Nehezky nečesky

LENKA KAPSOVÁ
překladatelka

ZTRACENÍ V JAZYCE

Jazykoví puristé měli odjakživa důvod bát se o čistotu své mateřštiny. Všude působí okolní jazykové živly, lidé a celé národy se stěhují... Korunu tomu nasadila masmédiá a poslední hřebíček do rakve zatloukl internet. Tam je vlivů, kterým neuniknete! Kdepak jsou ty časy, kdy se nám do češtiny hezky přirozeně mísila němčina, protože tou se tu prostě odjakživa mluvilo. To angličtina, která dnes rozprostřela chapadla po celém světě, to je přímo kobercový nálet!

Máme ale léto, a tak se na nebohou češtinu a její zaplevelení podíváme s humorem. Někdy si cizí slovo vypůjčíme schválně a v nadsázce. Třeba proto, že je tak neústrojně, až je to absurdní – se spolužákem jsme kdysi na stáži v Anglii říkali, že si jdeme něco „vyvendingovat“, protože automat na sladkosti, u nás tehdy neznámý, se nazýval *vending machine*. Snad by nás, studenty bohemistiky, nikdo nepodezíral, že patvar myslíme vážně.

Kdepak jsou ty časy, kdy se nám do češtiny hezky přirozeně mísila němčina, protože tou se tu prostě odjakživa mluvilo

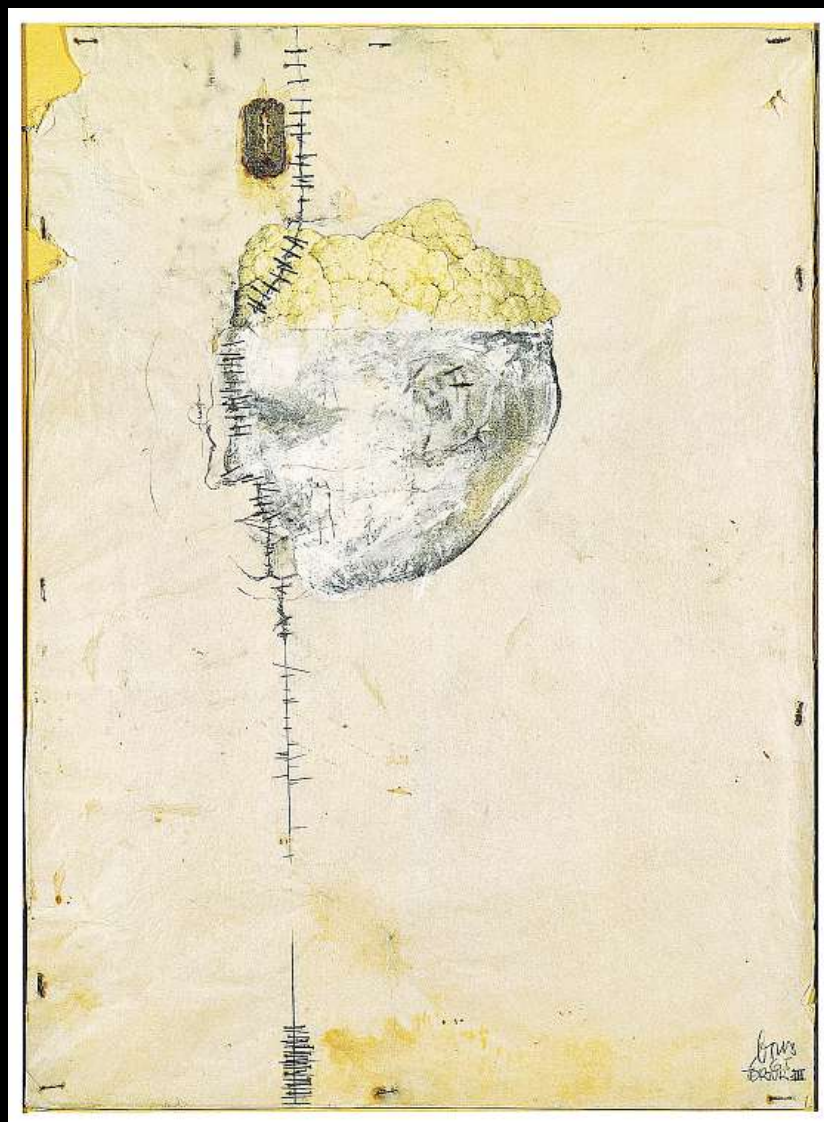

Ovšem i cizorodé slovo si může začít žít svým životem. Naše dospívající děti s oblibou používají výraz *chill* (vyslov: čil), ve smyslu pohoda, klídek. Na rozdíl od jiných módních slov se v užívání udrželo a analogicky s češtinou vytvořilo řadu tvarů: náš kocour na sluníčku *čiluje*, protože kočka je prostě už svým založením *čilák*. Po byt na chalupě byl tentokrát *čilárna* nebo *čilec*, protože se nemusely dělat zahradní práce, ovšem takhle *čilácký* to není vždycky. Slovo *keš* (cash – hotovost), zvlášť roztomilá odvozenina *kešerino*, slouží k odlehčení situace, když mě děti žádají o kapesné. Rozešlo mě sloveso odvozené z anglického *try hard* (usilovat), když mi syn vysvětlil, že v některých předmětech to opravdu nebude *trajhardit* na jedničku ani na dvojku. Tupě přebírání anglických slov ve firemním žargonu je jedna věc, ale tady cítím jakousi tvořivost, která si hraje se zvukomalbou a komickým dojmem foneticky psaného slova.

Bohatým zdrojem pohoršení i legrace jsou výplody automatických překladaců. Pravidlový strojový překlad (kde programátoři počítač trpělivě učí pravidla skloňování apod.) se příliš nerozmohl. Snazší je totiž metoda statistická, kdy se do počítače nalije obrovské množství textů (jazykový korpus) a počítač pak vyhodnocuje četnost výskytu určitých shluků slov a jejich překladů. Jenže se přitom často utne, a tak když si chcete stáhnout hru do mobilu, výrobce vás láká například těmito větami: *3 minuty, aby se uvolnil své Monstra v nejrychlejší karetní hře! Dude Perfect je zpět s nejvíce epické trik zastřelil výzva ještě! Moderní Sniper je první hra osoba střelec, který bude foukaný pryč!*

Možná i vám čas od času napíše e-mail paní Jennifer Lawrence z Afriky: *Dobrý den milovány, můj otec (pozdrav) byl velmi bohatý kakaový obchodník. Když matka zemřela, můj otec mě vzal tak zvláštní, protože jsem byl bez matky. On mi tajně zavolal na postel a řekl mi, že má částku 3 milionů dolarů. Jsem úctyhodně hledat vaši pomoc následujícími způsoby...*

V něčem je tedy zpotvořená čeština i prospěšná: na takový dopis snad nemůže skočit ani ten největší prostáček.

GALERIE

Musí si je šetřit. Opatrně nařízne a sešije. Každou zvlášť, zas a znova. Jizvy v paměti.

Obraz Günthera Bruse je součástí kolektivní výstavy *Giacometti - Picasso - Chirico*. Výběr ze sbírky Helmuta Klewana je vystaven v Oblastní galerii v Liberci do 1. října.

Agitka o Vlasovovi

Osobní výběr ze světového tisku

TA otázka je věčná jako umění samo. Musí být geniální kumštýř také slušným člověkem? Nikoliv, odpověděla už neschůdněkrát historie. A je to tu zas. Ukrajinci a Rusové se přou, jak to vlastně s tou politikou, mravností a talentem je. A novináři obou zemí se do toho pletou svými komentáři, které ale nepřinášejí prázdný návod, jak se vypořádat s politizací umění a do jaké míry je angažovanost třeba popových hvězd sympatická či naopak.

Ruská *Nězavisimaja gazeta* v nevelkém článku s předlouhým titulkem *Interpretům z Ruska mohou povolit vystupovat na Ukrajině, jen když to schválí SBU* (Služba bezpečnosti Ukrajiny) konstatuje, že poslanci ukrajinského parlamentu se rozhodli toto věčné dilema řešit zákonem. Bude se možná jmenovat „O uměleckých turné na Ukrajině“. Pokud ho tamní zákonodárci přijmou, ruští zpěváci, herci, či spisovatelé znepráteného státu si na Ukrajině ani nepípnu, pokud jim to nepovolí tajné služby.

Zatímco ruské noviny se tomuto opatření pošklebují, *Ukrajinskaja pravda* například vysvětluje, že jde o názor omezeného počtu poslanců, kteří jej nejspíš ani neprosadí. Svou logiku ovšem jejich snaha má: jste-li občanem země-agensora (jak Ukrajinci Rusko nazývají), musíte počítat s tím, že část odpovědnosti za činy vedení padá na váš hřbet. Pouhý ruský pas ale zdaleka nebuď znamená, že by třeba zpěvák nesměl na Ukrajině vystupovat, nebo že by dokonce nesměl zpívat rusky, jak živě některé ruské noviny píší. Hlavním důvodem, proč by Ukrajinci ruského umělce mohli vrátit zpět, by mohla být návštěva anektovaného Krymu, nebo ještě hůř, vystoupení před ruskými vojáky okupujícími ukrajinský poloostrov.

Pohoršení ruských novinářů nad opatřením, které ještě ani nemá paragrafovou podobu – a které nejspíš nebude přijato – je

PETRA PROCHÁZKOVÁ
redaktorka LN

ROZCESTNÍK

Alespoň jedno téma pojala ukrajinská a ruská média stejně. Smrt Antona Nosika – jednoho z nejvýznamnějších autorů ruskojazyčného internetu

obdivuhodné ve chvíli, kdy ruská média píší o domácím uměleckém skandálu a honu na tvůrčí inteligenci. Zářným příkladem je zákaz baletu o životě skvělého sovětského baletního mistra Rudolfa Nurejeva. Důvody jsou dva – občanská angažovanost režiséra představení Kirila Serebrennikova a rozporuplná postava titulního hrdiny. V ruském listu *Mir novostej* například popisují, jak po scéně létají nahatí tanečníci a i sám Rudolf občas vystoupí, jak ho Pánbůh stvořil. To přece nejde!

Pouze vyhraněné opoziční listy vycházející v poloilegalitě nebo legračním nákladu se snaží přijít věci na kloub. *Zákaz Nurejeva? A kdo je ještě nahý*, ptá se v titulku článku v *Nové gazetě* Olga Timofejevová. Nejen ona dospěla k názoru, že systematické obtěžování, buzerace a šikana elity ruské tvůrčí inteligence vede k tomu, že tato část obyvatel svou vlast opouští a stěhuje se do Rigy nebo Prahy (což pro nás není špatná zpráva).

Přece jen je ale možné najít něco, co pojala alespoň některá ukrajinská a ruská média přibližně stejně. Smrt jednoho z nejvýznamnějších představitelů ruskojazyčného internetu Antona Nosika. Žida, který demonstroval svůj původ, což se ani v jedné ze zmíněných zemí moc nenesí. A navíc byl ďábelsky schopný a inteligentní, což se zase neodpouští.

Když srdce Antonovi nečekaně vypovědělo službu, novináři na obou stranách fronty zjistili, jak jim tenhle provokatér chybí. Nekrologů vyšla řada, ten nejlepší ale měly moskevské *The New Times*. Připomněly Nosikovy články o Sýrii, z nichž jeden mu vynesl trestní stíhání za údajné rozdmýchávání národnostní nenávisť. Nebyl by to Nosik, kdyby tohle obvinění nevyužil ke geniální obhajobě práva individua na názor, na vyjádření odporu k uniformitě a kritiku zneužívání zákona proti politickým oponentům. „Nenávidíte mne, nesouhlasíte se mnou, ale nedovolím vám, abyste mne zakázali,“ prohlášoval.

Když už je řeč o hrdinech, tak kdysi slavná a nesmírně odvážná *Litěraturnaja gazeta* dnes už nepřekvapí články v duchu kremelské propagandy. Časy se holt mění. Tentokrát se někdejší chloubka ruské písmácké inteligence pustila do Vlasova. Historická témata se dnes v Rusku nosí, a když se to týká druhé světové války, v Rusku řečené Velké vlastenecké, tím líp. *Litěraturnaja* přináší rozsáhlý text Jurije Nikiforova nazvaný *Proč ho omlouvají*. Shrnuje, proč nemít slitování s nikým, kdo si nevěděl tehdy rady a bojoval nejdřív proti nacismu a vzápětí proti komunismu. Namísto hledání kořenů dilematu, které neměl jen Vlasov, ale i spousta Ukrajinců, Čečenců, Gruzinců nebo Moldavanů, se Nikiforov pouští do předlouhé agitky ve stylu padesátých let a honu na vlastizrádce.

Ohrožení úhoří

JAN BOROVÍČKA
biogeochemik a mykolog

VĚDECKÁ LEKCE

Povodí Vltavy před časem zveřejnilo plány na stavbu obří protipovodňové přehrad v zamilovaném kraji spisovatele Oty Pavla v údolí Berounky na Krivoklátsku a kdekdo si klade otázku, zda to bude znamenat konec „zlatých úhořů“. Pavlova povídka *Zlatý úhoř* je mi blízká. Jako kluk jsem na břehu Sázavy pod Českým Šternberkem strávil desítky noci a při světle svíčky čekal na svou zlatou úhoř jedenáctku. Marně. Od časů, kdy převozník Prošek učil malého Otu rybařit, se totiž v našich vodách mnoho změnilo.

Mezinárodní svaz ochrany přírody úhoře říčního klasifikuje jako kriticky ohrožený druh, protože početnost jeho populace v posledních desetiletích dramaticky klesla. Faktorů, které to způsobují, je vícero. Úhoř se rozmnožuje na jediném místě na světě, v Sargasovém moři u středoamerických břehů, kde se z jiker líhnou průsvitné larvy. Ty se dospělým úhořům vůbec nepodobají a po desetiletí byly dokonce považovány za samostatného živočicha! Driftují s Golským proudem k evropským břehům, kde se mění na malé úhořky neboli monté. Část z nich pak vyplouvá proti proudu řek a stávají se z nich samičky, zatímco samečci setravávají u pobřeží. Po zhruba deseti letech se dospívající úhoři vrací zpět do Atlantiku, kde po splnění reprodukční povinnosti hynou – nebo se to alespoň předpokládá.

Chtěli byste tady v Česku vidět opravdu slavného úhoře?

Zastavte se v budově pojišťovny ve Spálené ulici v Praze.

Vodní stavby jako zdymadla a přehrady znemožňují tah úhořů proti proudu, takže je nutné monté u ústí řek odlovit a pak na horním toku uměle vysazovat. Většina dospívajících úhořů však na cestě zpátky do oceánů nalezne smrt v turbostrojích „ekologických“ vodních elektrárn. Aby toho nebylo málo, tak byla do českých řek z Itálie zavlečena parazitická hlístice krevnatka úhořů a nemalá hrozba přišla i z Dálného východu.

Asijský úhoř japonský byl pro své chutné maso tamními obyvateli prakticky vyhuben, jenže poptávka po úhořím masu je stále vysoká. A tak je evropské monté dováženo i na pulty čínských a japonských obchodů, čímž je z přírody nenávratně odčerpáno mnoho mladých jedinců. Naštěstí existuje evropská regulace stanovující procentuální podíl odlovených úhořů, kteří směji být odprodáni ke konzumaci, jenomže cena monté prudce stoupá a s ní i riziko ilegálního odlovu. Pro představu: cena za 530 kilogramů malých úhořů dodaných k vysazení do ČR v roce 2012 přesáhla 7,25 milionu korun.

Chtěli byste vidět opravdu slavného úhoře? Tak se zastavte v budově pojišťovny ve Spálené ulici v Praze. Už desetiletý Jan Werich se do tamní secesní kašny chodil dívat na úhoře, kterému říkali Pepík. Legendární úhoř v ní přežil obě světové války a do věčných lovišť odešel v roce 1976. Aby se stal nesmrtelným, zoologové jej uložili v alkoholové fixáži v ichtyologickém depozitáři Národního muzea. Ve Spálené ho od roku 1993 zastupuje Pepa II. Většinu času se schovává v plastické trubce, ale když jsem ho před pár týdny navštívil, připlaval se na mě podívat. Úhoři se v zajetí dožívají i přes 80 let, tak snad v Česku nezůstane poslední.